

NELA HORAK WILLIAMS
Grčki jezik Novoga zavjeta
Početnica

BIBLIOTHECA FLACIANA

SVEZAK XIX

Nela Horak Williams
Grčki jezik Novoga zavjeta
Početnica

NELA HORAK WILLIAMS

Grčki jezik Novoga zavjeta

Početnica

4. revidirano izdanje

Teološki fakultet
Matija Vlačić Ilirik
ZAGREB, srpanj 2019.

NAKLADNIK

Teološki fakultet Matija Vlačić Ilirik
Radićeva 34, Zagreb

ZA NAKLADNIKA

dr. sc. Lidija Matošević

UREDNIK REVIDIRANOG IZDANJA

Ruben Knežević, dipl. theol.

UNOS GRČKOG TEKSTA

Dušanka Profeta, prof.

PRIJELOM I GRAFIČKA PRIPREMA

Teofil Dereta

TISAK I UVEZ

Tiskara Zelina d. d.

K. Krizmanić 1, Sveti Ivan Zelina

Copyright za ovo izdanje: © 2019, Nela HorakWilliams i Teološki fakultet „Matija Vlačić Ilirik”.

Sva prava pridržana. Ni jedan dio ove knjige ne smije se bez odobrenja nakladnika reproducirati ili prenositi u bilo kojem obliku, ni na koji način, elektronički ili mehanički, uključujući fotokopiranje, snimanje ili pohranjivanje u bazu podataka.

Izdanje ove knjige pripomogao je novčanom potporom Savez baptističkih crkava u Republici Hrvatskoj.

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 001036499.

PREDGOVOR ČETVRTOM REVIDIRANOM IZDANJU

Početnica novozavjetnoga grčkog jezika Nele Horak-Williams *Grčki jezik Novoga zavjeta* objavljena je dosad u tri izdanja (1986., 1991. i 1999.) u nakladi zagrebačke Kršćanske sadašnjosti. Ovo četvrto revidirano izdanje izlazi u nizu Bibliotheca Flaciana u nakladi Teološkog fakulteta Matija Vlačić Ilirik na kojemu je autorica bila dugogodišnji predavač novozavjetnoga grčkog jezika.

U ovom su četvrtom izdanju unesene stanovite jezične i tehničke promjene, dok koncepcijski i sadržajno pregled gramatike i izlaganje gradiva u potpunosti slijedi pristup iz 3. popravljenog izdanja (1999.). Tekst je jezično prilagođen današnjem pravopisu i leksiku, budući da je prvo izdanje ove početnice priređeno za studente negdašnje jugoslavenske jezične zajednice, a izdanja iz 1991. i 1999. nisu dosljedno provela ove popravke. Izostavljeni su i manji dijelovi teksta koji su imali više ekspozitorsku namjenu.

Iza „Uputa za rad” unesene su „Kratice hrvatskih biblijskih prijevoda koji se navode u Početnici” čime je omogućeno lakše snalaženje i razlikovanje među hrvatskim novozavjetnim prijevodima. Novozavjetni citati unutar početnice dopunjeni su izvorima iz nekih novijih hrvatskih prijevoda, a izostavljeni su u glavnom tekstu oni koji nisu dio hrvatskoga jezičnog korpusa te se isti navode samo u bilješkama ispod teksta.

Bibliografski navodi korištene literature, koji su u dosadašnjim izdanjima bili uključeni u glavni tekst, premješteni su u bilješke ispod teksta. Bibliografski popis na kraju knjige preuzet je iz dosadašnjih izdanja te dopunjen podacima koji su do sada, zbog tehničkih razloga, nedostajali. Postojećem bibliografskom popisu pridodana je i „Dopuna bibliografiji” u kojoj su navedeni relevantni priručnici za učenje i pomoć pri učenju novozavjetnoga grčkog jezika koji su objavljeni na hrvatskom jeziku u razdoblju nakon prva tri izdanja ove početnice.

Vjerujemo da će i ovo izdanje početnice uspješno zaživjeti među studentima i svim ljubiteljima novozavjetnoga grčkog jezika, čime će se pridonijeti ispunjenju autoričina očekivanja, spomenutog u jednom od prijašnjih predgovora ovoj početnici:

„Po završetku svih 24 lekcija očekujem bar donekle potvrđan odgovor na pitanje iz Dj 21,37b: Ἑλληνιστὶ γινώσκεις?”

O Uskrsu, 2019.

Lidija Matošević
Ruben Knežević

PREDGOVOR AUTORA

Upravo se ove godine navršava dvadeset godina od izlaska trećega izdanja ove Početnice.

Stoga je na mjestu prisjetiti se samih početaka izdavanja ove knjige u osamdesetim godinama prošloga stoljeća – u suradnji s pregaocima Kršćanske Sadašnjosti pok. dr. Josipom Turčinovićem i pok. dr. Jerkom Fućakom bez kojih ova Početnica ne bi ugledala svjetlo dana, a štoviše ni tri izdanja. U zahvalnosti u taj niz ubrajam i svoga oca pok. dr. Josipa Horaka, suosnivača Teološkog fakulteta „Matija Vlačić Ilirik” (danas Sveučilišni centar za protestantsku teologiju Matija Vlačić Ilirik) u čijem se izdanju knjiga sada pojavljuje po četvrti put.

Veliku zahvalnost dugujem i sadašnjim pregaocima Sveučilišnog centra za protestantsku teologiju dr. sc. Lidiji Matošević na realizaciji ideje i nadgledanju cjelokupnog posla, Rubenu Kneževiću na predanom radu na reviziji i Dušanki Profeta na velikom trudu prenošenja knjige iz tiskanog u digitalni oblik. Početnica je tako spremna za nove generacije studenata koji će poput mene zavoljeti grčki jezik, a nadasve izvornu i nepromjenljivu poruku Novoga zavjeta.

I na kraju iz dubine duše zahvaljujem Bogu jer

„sve je od Njega i po Njemu i za Njega!” (Rim 11,36)

Nela Horak Williams

PREDGOVOR SAVEZA BAPTISTIČKIH CRKAVA U REPUBLICI HRVATSKOJ

Pred nama je četvrto revidirano izdanje Početnice novozavjetnoga grčkog jezika autorice Nele Mayer Williams (rođene Horak). To već samo po sebi govori o kvaliteti udžbenika kojim su se do sada koristile mnoge generacije studenata različitih kršćanskih učilišta, a vjerujem da će tako biti i ubuduće. U ime Saveza baptističkih crkava u Republici Hrvatskoj, kao podupiratelja projekta ovog vrijednog izdanja, drago mi je što imam prigodu izreći nekoliko riječi o autorici i njezinu djelu.

Ovo nije akademsko predstavljanje osobe koja se posvetila proučavanju jezika što ga više nitko ne govori, ili koja je iskazala izvanredne akademske sposobnosti izvan doticaja svakodnevnice, nego prije svega ukazivanje na živu svjedokinju kršćanske vjere.

Još je kao dijete u obiteljskom domu Elze i Josipa Horaka zavoljela *Riječ Božju*, a tu je ljubav produbila teološkim studijem, osobito novozavjetnoga grčkog jezika. Upravo je ta Riječ postala izgovorenom riječju koja je bila ohrabrenjem, opomenom i poticajem onima koji su se zatekli u Nelinoj blizini, a i onima koji su bili „daleko”, ali dohvaćeni putem poruke kršćanskih radio-emisija u čije je pripremanje Nela bila uključena.

Nerazdvojivi su pojmovi vezani uz Nelin život *učenje* i *služenje*. Jednaki se žarom davala u poučavanje studenata teologije čitanju i razumijevanju grčkog izvornika kao i u prenošenje jednostavnih biblijskih istina malenima. Mnoge generacije studenata pamte Nelu kao blagu, vedru, pravednu i po potrebi strogu profesoricu, uvijek spremnu pomoći. Mnoge pak generacije danas odraslih vjernika Baptističke crkve u Zagrebu prepoznaju Nelu kao predanu vjeroučiteljicu koja je služila punih pedeset godina. Upravo su oni prepoznali njezinu blagost, toplinu, poniznost i spremnost za služenje te su je izabrali za službu starješine/prezbitera koju je obavljala od 2006. do 2014., kada se povukla u zasluženu mirovinu.

Nelin životni put nije bio lagan, osobito nakon što je 1980. ostala udovicom s troje malodobne djece. Umjesto očajja, Nela se prepustila Božjem okrilju otкуда je crpila svu snagu za daljnji život, skrbeći se za svoju djecu ali i služeći drugima. Nastavila je predavati novozavjetni grčki na teološkim učilištima, poučavati djecu u crkvi, a tijekom vremena otkrivala je i mnoge druge oblike služenja, šireg dosega od konteksta baptističke denominacije kojoj je pripadala.

Nelina vjera i način njezina hoda s Gospodinom odražava se ne samo u njezinoj osobnoj pobožnosti i brizi za obitelj, nego i u otvorenosti za suradnju s drugim kršćanima. Nastojala je otkrivati nove vidove kršćanskog služenja putem mnogovrsnih službi, od služenja ženama, vođenja proučavanja Biblije, koordinacije vjeronauka..., do mirotvornih pokreta, promicanja i zauzimanja za vjerske slobode. Njezina uključenost u različite inicijative bilo kroz „Kršćanski mirovni krug”, „Hrvatsko biblijsko društvo”, „Društvo prijatelja Biblije” kao i mnoge druge pokazuju odvažnost evanđeoski utemeljene i ekumenski otvorene vjere spremne podržati, promicati i poticati suradnju i zajedništvo kršćana.

Nemjerljiv je i njezin doprinos opstojnosti Teološkog fakulteta Matija Vlačić Ilirik, na kojem je bila angažirana kao predavač, a jedno je vrijeme obavljala i službu prodekanice u kritičnim trenucima djelovanja te ustanove koja je danas prerasla u Sveučilišni centar za protestantsku teologiju Matija Vlačić Ilirik. Također, Nelina prisutnost i aktivnost unutar Saveza baptističkih crkava u RH, na lokalnom, nacionalnom i međunarodnom planu, doprinijela je prepoznatljivom svjedočanstvu baptističke crkve u društvu.

Stoga nam je osobito drago što smo bili u mogućnosti pripomoći realizaciji ovoga važnog projekta.

Željko Mraz

Glavni tajnik Saveza baptističkih crkava u RH

SADRŽAJ

PREDGOVOR ČETVRTOM REVIDIRANOM IZDANJU	5
PREDGOVOR AUTORA	7
PREDGOVOR SAVEZA BAPTISTIČKIH CRKAVA U REPUBLICI HRVATSKOJ	9
UVOD: POLOŽAJ NOVOZAVJETNOGA GRČKOG JEZIKA PREMA HELENISTIČKOM GOVORNOM JEZIKU	13
UPUTE ZA RAD	17
KRATICE HRVATSKIH BIBLIJSKIH PRIJEVODA	18
VJEŽBE	19
1. Alfabet	21
Zašto je potrebno učiti novozavjetni grčki?	24
Pisanje malih slova	27
Dioba grčkih glasova	30
Pravopisni znakovi	31
Naglasak	34
2. Uvod u glagolski sustav	37
Kako se tvori prezent indikativ aktiv	39
Što znače gramatičke kategorije grčkoga glagola	41
3. Uvod u imenski sustav – O-deklinacija	47
Član	49
Uloga i značenje pojedinih padeža	52
4. Imenice A-deklinacije	49
Razlika između O- i A-deklinacije	66
5. Glagol „biti”	67
6. Pridjevi O- i A-deklinacije	72
Upotreba i položaj pridjeva u rečenici	77
7. Zamjenice	81
Pokazne zamjenice	82
Odnosne zamjenice	84

8. Osobne zamjenice	88
9. Present: medij i pasiv	98
Prijedlozi	102
10. Present: imperativ i infinitiv	108
11. Futur indikativ aktiv i medij	119
12. Imenice: treća ili konsonantska deklinacija	129
13. Pridjevi, zamjenice i brojevi treće deklinacije	140
14. Imperfekt aktiv i mediopasiv	153
15. Aorist indikativ aktiv i medij	163
16. Drugi ili jaki aorist indikativ aktiv i medij	173
17. Aorist i futur pasiv	182
18. Aorist infinitiv i imperativ aktiv, medij i pasiv	191
19. Atematska ili μ konjugacija glagola	202
20. Participi: present aktiv i mediopasiv	213
21. Participi: aorist aktiv i medij	223
22. Participi: aorist pasiv	232
Genitiv apsolutni	236
Perifrastička upotreba participa	238
23. Konjunktiv presenta i aorista aktiv, medij i pasiv	242
Uloga konjunktiva u rečenici	244
24. Perfekt aktiv i mediopasiv	250
 ODGOVORI NA PITANJA IZ VJEŽBI	 263
 ČITANKA	 371
 RJEČNIK	 381
 DODATAK	 401
Tablice	402
Indeks	421
Bibliografija	423
Dopuna bibliografiji	425
Bilješka o piscu	427

UVOD

POLOŽAJ NOVOZAVJETNOGA GRČKOG JEZIKA PREMA HELENISTIČKOM GOVORNOM JEZIKU

Povijest grčkog jezika dijeli se na dva razdoblja kojima je granica vladavina Aleksandra Velikog, doba odvojenog postojanja grčkih dijalekata i doba zajedničkog jezika. Ovdje ćemo se potanje osvrnuti na ovo drugo razdoblje, nastalo za vrijeme helenizma.

Ujedinjujuća moć Aleksandrovih osvajanja stvorila je podlogu jedinstvenom, iako pojednostavnjenom, grčkom jeziku kojim bi se mogli svi sporazumijevati u miješanim kolonijama širom Sredozemlja. Tako je iz praktičnih razloga nastala helenistička grčka ή κοινή διάλεκτος, *zajedničko narječje*. Ali, potrebno je i ovdje razlikovati dvije vrste toga općeg jezika: tzv. usmenu κοινή, svakodnevni, pučki jezik sporazumijevanja, i književnu κοινή, jezik književnosti pod snažnim utjecajem atičkoga grčkog dijalekta. Naime, tadašnji reakcionarni pokret pod nazivom „aticizam” propovijedao je povratak klasičnim uzorima i tako književni jezik usmjerio prema čistom atičkom. Narodni jezik nije bio čisti atički nego mješavina raznih dijalekata, osobito atičkoga s jonskim. Samo književna djela namijenjena i nižim slojevima, kao Septuaginta – prijevod Staroga zavjeta te Novi zavjet i dio ranije kršćanske književnosti nisu pod neposrednim utjecajem aticističkog pokreta, iako se u Novom zavjetu mogu pronaći primjeri takva utjecaja (npr. u evanđelista Luke).

Pučka κοινή služila je ponajprije sporazumijevanju s vojnicima, diplomata i trgovcima te je zbog toga izgubila finoću i čistoću toliko karakteristične za klasični grčki. To je dinamičan jezik, poput novinarskog u današnjem smislu. Teži za jasnoćom te često obiluje redundantnim naglašivanjem, a naj-svojstvenija mu je jednostavnost. Sva ta svojstva pridonijela su brzom širenju tog jezika te on, tako reći, nije poznao geografskih granica. Palestina je pod utjecajem helenizma, a napose nakon pada pod rimsku vlast, postala dvojezična: ondje se govori aramejski kao narodni materinji jezik Židova i grčki kao zajednički jezik obrazovanih Židova te rimskih predstavnika

vlasti i administracije. Osim toga, farizejsko i rabinsko židovstvo nastojalo je širiti hebrejski kao „sveti” i „učeni” jezik na račun aramejskog „prostog” jezika, dok je grčki ostao popularan i među njima. Tako se grčki kao svjetski jezik, „lingua franca”, udomaćio i na semitskom području.

Imajući to na umu, možemo razumjeti da su pisci Novoga zavjeta manje ili više tečno ovladali grčkim. Očit je primjer apostol Pavao, koji piše grčki, i to ne kao da ga je kao strani jezik naučio tek u zrelih godinama. Iako se ne trudi oko retoričkog oblikovanja i čistoće izraza, on se služi grčkim snažno i raznolično. Njegove poslanice imaju književnu vrijednost iako mu je materinski jezik bio aramejski, a on Ἑβραῖος ἐξ Ἑβραίων, Hebrej od Hebrejâ.

Ali taj grčki jezik kojim su pisali Židovi ne može se uklopiti u cjelinu. U najvećoj suprotnosti stoje, s jedne strane, Septuaginta, u kojoj se nalaze neposredni prijevodi s hebrejskog ili aramejskog, a s druge strane djela Filona, koji piše grčki isto tako dobro kao i u Ateni rođeni Klement Aleksandrijski. Između te dvije krajnosti stoji raznolikost stila novozavjetnih pisaca, koje pak izdaje zajedničko podrijetlo iz židovstva.

Kakav je, dakle, grčki jezik Novog zavjeta?

O tome je bilo različitih mišljenja, posebno od 17. stoljeća, kad je iskrslalo pitanje o „čistoći” novozavjetnoga grčkog. Očite razlike između grčkog u Novom zavjetu i klasičnoga grčkog objašnjavale su se na različite načine. Govorilo se o promjeni jezika pod utjecajem Duha Svetoga. Problem je bio u tome što se novozavjetni grčki uspoređivao s grčkim književnim jezikom, to više što se u književnim djelima suvremenim Novom zavjetu osjećao jak duh aticizma.

Potkraj 19. stoljeća došlo je do djelomičnog rješenja tog problema nakon senzacionalnog otkrića Adolfa Deissmanna. Devedesetih godina počeli su izlaziti u javnost neknjiževni „papyri” iz Egipta (dokumenti u rasponu od službenih pisama, potvrda, računa do sasvim privatnih pisama – pisani na papirusu), te je Deissmann, čitajući neke od njih, zaključio da je grčki Novog zavjeta sličan upravo tim dokumentima. Svoje je otkriće objavio u „Bibelstudien” 1895. i u „Neue Bibelstudien” 1897. Time je prvi put upozorio na to da je Novi zavjet pisan svakodnevnim pučkim jezikom.

To su Deissmannovo otkriće, iako s nekim modifikacijama, općenito prihvatili stručnjaci za Novi zavjet. Ipak, ono je izazvalo različite reakcije.

Nigel Turner, koji je 1963. dopunio treći dio Moultonove gramatike Novog zavjeta, kao da je opet pokrenuo pitanje „jezika Duha Svetoga”. U svom uvodu on kaže: „... ovo djelo nameće misao da je biblijski grčki jedinstven jezik, s vlastitom jedinstvenošću i karakterom.”

No Lars Rydbeck kritički se osvrće na Deissmannov zaključak o tome da je Novi zavjet pisan narodnim jezikom i stilom. Po njegovu mišljenju, jezik Novog zavjeta bliži je, po standardnim jezičnim normama, nebeletrističkoj i stručnoj prozi onog vremena (Dioskurid, Keb, Epiktet). F. F. Bruce ističe: „... Ne smijemo ipak preuveličati sličnost između novozavjetnog grčkog i pučkog jezika papirusa, jer je prvi više književni dijalekt.” (*New Testament Documents*, 97)

Prvi se žar Deissmannova otkrića počeo tako pomalo gasiti nakon novijeg proučavanja grčkog jezika u Novom zavjetu. I evo rezultata: biblijski grčki nije istovjetan sa „svjetovnim” grčkim onoliko koliko je pod semitskim utjecajem. Tako se i pojedini tekstovi razlikuju međusobno po snazi semitskog elementa i kulture svakoga pojedinog autora. Semitizmi se pojavljuju uglavnom u prijevodima Isusovih izreka s aramejskog izvornika; tu je i opći utjecaj Septuaginte, a posebno su česti u autora koji po navici misle na aramejskom dok pišu na grčkom. Ti hebraizmi i arameizmi pogađaju, naravno, više leksičku nego gramatičku stranu jezika. Zato se Deissmannovoj prvobitnoj tezi mora dodati semitski utjecaj, ali to ipak nije dovoljan razlog za tvrdnju da je novozavjetni grčki nešto jedinstveno, bez veze s općom povijesti jezika.

Studij novozavjetnoga grčkog ima veliku tradiciju osobito na Zapadu, i u protestantskim i katoličkim zemljama. Bibliografija pomagala, od specijalističkih do sasvim popularnih, iz godine u godinu enormno raste. U našoj zemlji, na žalost, nema ni izdaleka tako bogate tradicije. Jedina dosad objavljena gramatika novozavjetnoga grčkog jest: Vlastimir Ćorić, *Osnovi novozavjetnog grčkog jezika*, Beograd, 1982.¹ Kako je studij novozavjetnoga grčkog važan ne samo iz teoloških nego i iz kulturnohistorijskih razloga, osjetila sam prije nekoliko godina, studirajući opću lingvistiku na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, potrebu da barem donekle ispunim tu prazninu. Stjecajem okolnosti, predajući osnove novozavjetnoga grčkog na Baptističkoj teološkoj školi u Novom Sadu, počela sam sistematski pripremati nastavne cjeline koje su se nametale u iznošenju i analizi lingvističke građe. Malo-pomalo stala se u mojoj svijesti oblikovati predodžba o elementarnoj gramatici novozavjetnoga grčkog

¹ Autorica ima u vidu stanje dostupne literature na negdašnjem jugoslavenskom prostoru u doba pisanja ovog uvodnog dijela (sredina 1980-ih). *Nap. ur.*

koja bi, u prvom redu, bila namijenjena početnicima (u najdoslovnijem smislu) što se žele uputiti u tu problematiku, dakle učenicima i odraslima koji za to pokazuju posebno zanimanje. Naravno da su preda mnogom iskrsele poteškoće kakve se mogu i očekivati u ovakvom pionirskom poslu na našem jeziku. One su bile trojake.

Prvo, poteškoće praktične naravi koje su se javile zbog nedostatka odgovarajuće domaće stručne literature prilagođene našim edukativnim potrebama.

Drugo, nesigurnost u pogledu izbora perspektive, pa prema tome i metodologije koja bi bila najprimjerenija ovakvom poslu. Nesigurnost u pogledu perspektive potječe odatle što ovakva gramatika treba da zadovolji i one koji, u najelementarnijem smislu, žele da se upute u biblijski grčki iz religioznih motiva, ali i one, vjerujem, kojima bi ona trebala da posluži kao osnovno pomagalo za zadovoljavanje kulturnohistorijskog interesa prema Novom zavjetu.

Treće, premda ovo ni u kojem pogledu nije filološko-teološki kompendij, poteškoće mogu nastati i zbog multikonfesionalnosti naše sredine.

Svim tim vanjskim ograničenjima želim dodati i jedno unutrašnje. Kako nisam studirala u prvom redu klasičnu filologiju nego opću lingvistiku, prirodno je što sam tijekom rada na ovoj gramatici morala metodološki savladavati ono što se kod „pravog“ klasičnog filologa razumije samo od sebe.

Unatoč svim nedostacima ovog posla, uvjerenam da će moja elementarna gramatika novozavjetnoga grčkog pripomoći da se u tekstove Novoga zavjeta, pa, u stanovitom smislu, i osnove helenističkog grčkog upute i oni koji, zbog nedostatka sličnog udžbenika, to dosada nisu mogli.

Na kraju krajeva, svaki hod, dug ili kratak, mora početi od prvog koraka.

UPUTE ZA RAD

Gradivo svake vježbe podijeljeno je na manje jedinice koje se u programiranoj nastavi nazivaju koraci ili članci. Svaki od njih sadrži svoje pitanje i odgovor. Pokušajte odgovoriti na pitanje a da ne potražite odmah odgovor na kraju knjige. Ako pogriješite, vratite se i pokušajte ustanoviti zašto ste pogriješili.

U tekstovima o gramatici postoje i neke kratice koje se stalno ponavljaju.² Evo njihova popisa:

A	= akuzativ jednine	j.	= jednina
a	= akuzativ množine	konj.	= konjugacija ili konjunktiv
akt.	= aktiv	l.	= lice
D	= dativ jednine	m.	= množina
d	= dativ množine	N	= nominativ jednine
dekl.	= deklinacija	n	= nominativ množine
fut.	= futur	part.	= particip
G	= genitiv jednine	pas.	= pasiv
g	= genitiv množine	perf.	= perfekt
imp.	= imperativ	prez.	= prezent
impf.	= imperfekt	V	= vokativ jednine
ind.	= indikativ	v	= vokativ množine
inf.	= infinitiv	Ø	= nema nastavka (nula-nastavak)

Uz dvadeset i četiri vježbe priloženi su Čitanka i Priručni rječnik, koji sadrže riječi što se najčešće upotrebljavaju u grčkom Novom zavjetu.

U ovom samostalnom učenju novozavjetnoga grčkog jezika bit će vam potrebna i bilježnica za zadatke.

Dobro je raditi svaki dan pomalo da bi čovjek bio u dodiru s jezikom. Rasporedite vrijeme tako da obradite po jednu vježbu svakog tjedna, ali moguće je vježbe prilagoditi i individualnom tempu.

A sad hrabro u prvu vježbu!

² Preuzeto iz D. SALOPEK – Z. ŠEŠELJ – D. ŠKILJAN, *Orbis Romanus I.*

KRATICE HRVATSKIH BIBLIJSKIH PRIJEVODA
koji se navode u Početnici

Duda-Fučak	Prijevod Novoga zavjeta Bonaventure Dude i Marijana Jerka Fućaka. Prvi put objavljeno 1973. te potom u sedam nepromijenjenih izdanja. Godine 1985. objavljeno deveto revidirano izdanje koje ulazi u hrvatsko izdanje Jeruzalemske Biblije (1994.). Susljedna izdanja objavljuju se do u najnovije doba.
Duda-Fučak/ENZ	Prijevod Novoga zavjeta Bonaventure Dude i Marijana Jerka Fućaka iz devetoga revidiranog izdanja s uvodima i bilješkama iz Ekumenskog prijevoda Biblije (TOB). 1. izdanje 1992., 2. izdanje 1998.
Karadžić-Rešetar	Pohrvaćena latinična verzija srpskog prijevoda Novoga zavjeta koji je priredio Vuk Stefanović Karadžić. Prvotno je objavljena 1895. te potom u brojnim susljednim izdanjima. Hrvatsku jezičnu reviziju priredio je Milan Rešetar, na temelju već jedne prijašnje revizije (1877.) koju je proveo Bogoslav Šulek. Ovo izdanje iz 1895. – objavljeno u izdanju Britanskoga i inozemnog biblijskog društva, samostalno ili u sklopu cijeloga Svetog pisma – nosi napomenu „Pregledano izdanje”.
Knežević	Novi zavjet, preveo Ruben Knežević, Rijeka, 2001.
Raspudić	Novi zavjet, preveo Gracijan Raspudić. Zagreb-Sarajevo-Mostar, 1987.
Rupčić-6	Novi zavjet i Psalmi, preveo Ljudevit Rupčić. Šesto izdanje Novoga zavjeta i prvo izdanje Psalama. Mostar-Zagreb, 2000. Ovo šesto izdanje posljednje je Rupčićevo revidirano izdanje, sva su naknadna izdanja dotisci.
Rupčić ZB	Drugo dorađeno izdanje prijevoda Ljudevita Rupčića, objavljeno 1967. koje je, uz neke redaktorske zahvate, preuzeto u tekst Zagrebačke Biblije 1968.
Šarić/revidirani	1. popravljeno izdanje prijevoda Ivana Ev. Šarića, Zagreb, 2006.
Varaždinska Bib Zagoda	Biblija, ur. H. E. Šredl, Varaždin, 2012. Sveto pismo Novoga zavjeta, preveo Franjo Zagoda. Zagreb, 1925. Potom objavljivano u više izdanja.

VJEŽBE

1. VJEŽBA

CILJEVI:

Kada završite ovu vježbu, moći ćete:

1. objasniti zašto je potrebno učiti novozavjetni grčki jezik
2. čitati, izgovarati i pisati grčki alfabet
3. prepoznavati i izgovarati dvoglasnike (diftonge)
4. ispravno čitati i razlikovati hakove, naglaske i znakove interpunkcije
5. nalaziti riječi u rječniku po alfabetskom redoslijedu

1. Poznati redak iz Ivanova evanđelja 3,16 izgleda na grčkom ovako:

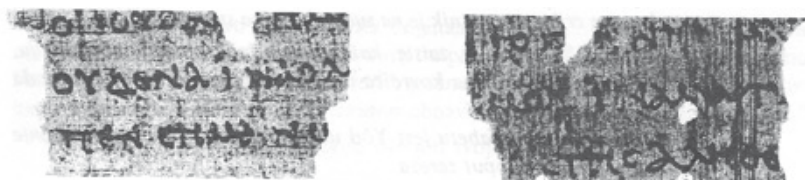
ΟΥΤΩΣ ΓΑΡ ΗΓΑΠΗΣΕΝ Ο ΘΕΟΣ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟΝ
ΩΣΤΕ ΤΟΝ ΥΙΟΝ ΤΟΝ ΜΟΝΟΓΕΝΗ ΕΔΩΚΕΝ
ΙΝΑ ΠΙΑΣ Ο ΠΙΣΤΕΥΩΝ ΕΙΣ ΑΥΤΟΝ ΜΗ ΑΠΟΛΗΤΑΙ
ΑΛΛ ΕΧΗ ΖΩΗΝ ΑΙΩΝΙΟΝ

Koja od ovih slova možete već prepoznati?

Napravite na posebnom listu papira popis svih slova koja ovdje možete prepoznati. Ovo su velika grčka slova kojima su Grci pisali sve do 9. stoljeća po Kr.

2. Pogledajmo kako izgleda čitav grčki alfabet (24 slova) u pravom redoslijedu i s nazivom za svako slovo.

Dosad ste se upoznali s nekim velikim grčkim slovima. Ali, češće ćete vidjeti grčki tekst (i sam Novi zavjet) pisan malim slovima, koja ćete naučiti ne samo čitati nego i pisati.

Papyrus Rylands (dio fragmenta)

Fragment najstarijeg rukopisa Evandjelja po Ivanu iz prve polovine 2. stoljeća
To je najstariji sačuvani prijepis Novog zavjeta.

A sad evo kako svaka gramatika daje pregled svih grčkih slova (αλφάβητος)

Velika	Mala	Naziv	Izgovor (tradicionalni) ³
A	α	alfa	a (kratko ili dugo)
B	β	beta	b
Γ	γ	gama	g
Δ	δ	delta	d
E	ε	epsilon	e (kratko)
Z	ζ	zeta	z
H	η	eta	e (dugo)
Θ	θ	theta	th
I	ι	iota	i
K	κ	kapa	k
Λ	λ	lambda	l
M	μ	my	m
N	ν	ny	n
Ξ	ξ	ksi	ks
O	ο	omikron	o (kratko)
Π	π	pi	p
P	ρ	ro	r
Σ	σ, ς	sigma	s
T	τ	tau	t
Υ	υ	ypsilon	y (kao njemačko ü)
Φ	φ	fi	f
X	χ	hi	h
Ψ	ψ	psi	ps
Ω	ω	omega	o (dugo)

³ Tradicionalni izgovor nastao je kompromisom između starogrčkoga i novogrčkoga. Z. DU-KAT, *Gramatika grčkoga jezika*, 4.

Pokušajte naučiti napamet nazive i redosljed grčkih slova. Koja se od grčkih slova slažu po redosljedu sa slovima latinske abecede ili ćirilске azbuke?

Evo nekoliko zanimljivosti u vezi s nekim slovima:

$\delta \Delta$ – u hebrejskom jeziku to se slovo zove *Dāleth*, što znači „vrata šatora”. Kad se to slovo preokrene, dobije se oblik otoka na ušću rijeke Nil; otuda potječe i ime delta za riječno ušće koje se grana na više rukavaca.

$\theta \Theta$ – „kobno” slovo, prvo slovo riječi $\theta\acute{\alpha}\nu\alpha\tau\omicron\varsigma$ (smrt). Urezivanjem tog slova na crijepu porotnik je na sudu glasao za smrtnu kaznu.

ιI – U Mt 5,18 stoji: „Jer, zaista, kažem vam, dok opstoji nebo i zemlja, ni jedna jota, ni jedna kovrčica slova iz Zakona sigurno neće nestati a da se sve ne ostvari.” (Rupčić ZB)
Jota u grčkom alfabetu jest $\Upsilon\omicron\delta$ u hebrejskom, gdje je to najmanje slovo, a piše se poput zareza.

υY – zove se i Pitagorino slovo jer ga je Pitagora upotrebljavao kad je učio o razilaženju putova Dobra i Zla.

$X P$ – prva dva slova Kristova imena $\chi\rho\iota\sigma\tau\omicron\varsigma$ ponekad se mogu vidjeti u crkvama kao monogram $\text{X}\overset{\text{P}}{\text{P}}$. Poslije je križ postavljen uspravno pa je dobiven znak P . Znak križa postao je simbol kršćanstva ne samo zbog križa na kojem je Krist umro, nego i zbog samog Krista. Ponekad se u crkvama može naići i na monogram *IHS*, ili $\text{I}\text{H}\Sigma$, što su prva tri slova imena Isus – $\text{I}\text{H}\Sigma\text{O}\Upsilon\text{S}$.

Znate li koliko riječi sveukupno ima u grčkom Novom zavjetu? Njihov broj iznosi 137 490, od toga ih je samo 5436 različitih. Ostalo su ponavljane riječi, i to se 170 riječi pojavljuje s učestalošću većom od 100 puta.⁴

3. Pročitajte Otk 1,8. Zašto Isus kaže da je on Alfa i Omega?

⁴ B. M. METZGER, *Lexical Aids for Students of New testament Greek*, 1.

ZAŠTO JE POTREBNO UČITI NOVOZAVJETNI GRČKI?

4. Klasični grčki jezik najstariji je europski književni jezik i zbog toga se čovjek koji ga uči nalazi na temeljima naše kulture, a može razumjeti i mnoge stručne izraze iz svih područja znanosti. Za balkanske Slavene važnost učenja grčkog jezika još je veća zbog neposrednog dodira s klasičnom kulturom susjedne Grčke. U predgovoru ste pročitali o prirodi novozavjetnog grčkog jezika i saznali da to nije klasični grčki nego jezik kasnijega, helenističkog razdoblja. Zašto ga onda učimo? Naravno, Novi zavjet u izvorniku napisan je tim jezikom, i znanje grčkog omogućit će nam da Novi zavjet čitamo ne samo u prijevodu nego i u izvorniku.

Je li to važno kad imamo mnoge dobre prijevode? Za svoje svakidašnje potrebe i dalje možemo čitati Novi zavjet na materinjem jeziku jer nam to neposrednije govori. Ali, da točnije razumijemo što Novi zavjet znači, potrebno je da ga čitamo na grčkom. Ponekad se prijevodi znatno razlikuju, kao npr. Iv 3,36. Kakva je razlika u prijevodima Novoga zavjeta između prevoditeljâ Ljudevita Rupčića (Rupčić ZB) i Duda – Fućaka? (Duda-Fućak) Kakva je važnost te razlike?

5. Martin Luther, otac reformacije, u traktatu pod naslovom „Gradonačelnicima i vijećnicima svih gradova Njemačke u ime kršćanskih škola” (1524.) kaže:

„Ne možemo očuvati evanđelje bez originalnih jezika ... U usporedbi s učenjem otaca, originalni su jezici kao sunčevo svjetlo prema tami ... Propovijedanje je tromo i slabo, i ljudi se naposljetku umore i otpadnu. Ali znanje originalnih jezika oživljava ga i osnažuje, i vjera se neprekidno obnavlja bogatom i raznolikom poukom.”

Kako mislite da će znanje grčkog oživjeti vaše propovijedi?

6. Prvo tiskano izdanje grčkoga Novoga zavjeta izdao je Erazmo Roterdamski u 16. stoljeću. Poznato je da je Erazmo Roterdamski, prevodeći Novi zavjet na latinski, morao obaviti dva ključna zadatka:

Prvo, uspostaviti na temelju znanja svojega vremena tzv. *Textus Receptus* (1516.) i, drugo, ukloniti s razumijevanja izvornika tisuću i pol godina interpretacija. Sam taj čin, po općoj ocjeni kulturne i religiozne povijesti, bio je dovoljan da izazove jednu od najvažnijih religioznih političkih i kulturnih revolucija u povijesti Zapada: protestantizam. Martin Luther smatrao je veoma važnim, dok je provodio veliku reformu u okviru kršćanstva, da na svoju stranu

privuče Erazma Roterdamskog, u prvom redu zbog epohalne važnosti njegova novoga čitanja Novog zavjeta. Karakteristično je da se Erazmov Novi zavjet ne zove *Novum Testamentum* nego *Novum Instrumentum*, potpuno nov izraz kojim se, nešto poslije, poslužio i naš Marko Marulić u svojem rukopisnom leksikonu *De Veteris Instrumenti viris illustribus commentarium*.⁵

Pročitajte još jednom Lutherov navod i razmislite zašto je proučavanje Novog zavjeta na grčkom imalo tako velike posljedice.

7. Dvije tisuće godina kršćanstva zasnovano je na tekstovima Novoga zavjeta kao na Riječi Božjoj. Ključan je ovdje, za kršćanina, pojam *Riječ Božja*. Naime, zbog posvećenoga statusa novozavjetnih tekstova mnogi su egzegeti u toku kršćanske povijesti smatrali da se Riječ Božja mora poistovjetiti s konkretnim jezikom Novoga zavjeta, tj. novozavjetnim grčkim, kao da je novozavjetni grčki nešto što se može pronaći samo u Novom zavjetu. Ali, lingvistička su istraživanja, osobito nakon reformacije do naših dana, iznijela na vidjelo činjenicu da su jezikom kakav nalazimo u Novom zavjetu napisani mnogi neknjiževni tekstovi i, prema tome, danas sasvim dobro možemo razumjeti želju biskupa Lightfoota kad 1863. kaže:

„Kad bismo barem mogli otkriti pisma koja su obični ljudi pisali jedni drugima bez težnje da budu na književnoj visini, to bi nam bila najveća moguća pomoć za razumijevanje Novoga zavjeta.”⁶

Dakle, tko se želi potanje uputiti u Riječ Božju, mora se, u prvom redu, posvetiti proučavanju riječi čovječe iz vremena kad je nastao Novi zavjet.

Je li se ispunila želja biskupa Lightfoota?

Odgovor je u predgovoru. Pronađite ga i odgovorite na to pitanje.

U hrpi tog otpadnog papirusa u Egiptu pronađeno je i jedno pismo iz 2. ili 3. stoljeća po Kr.⁷ Napisao ga je neki dječak ocu u Aleksandriju. Puno je pravopisnih i gramatičkih pogrešaka i pisano nekultiviranim stilom, pučkim žargonom.

Ali, za onoga koji se bavi novozavjetnim grčkim to je pismo važnije od bilo kojeg teksta iste dužine iz klasične grčke Atene, i to ne samo zbog gramatike nego i više zbog rječnika. Taj je dječak, čini se, bio vrlo razmažen i zločest, pa su roditelji jedva izlazili na kraj s njim. Ocu je

⁵ M. MARULIĆ, *Starozavjetne ličnosti*.

⁶ J. H. MOULTON, *Grammar of New Testament Greek*, 242.

⁷ P. OXY 119, iz zbirke: G. MILLIGAN, *Selections from the Greek Papyri*, 102.

jednog dana već dojadilo pa je odlučio da se malo od njega odmori i ode u Aleksandriju. Sin mu na to šalje ovo oštro pismo:

„Teon svom ocu: Jako lijepo od tebe što me nisi poveo sa sobom u grad! Ako me ne uzmeš u Aleksandriju, neću ti više pisati niti s tobom govoriti niti zaželjeti svako dobro, i ako odeš u Aleksandriju, neću se s tobom rukovati niti te ikad više pozdraviti. Ako me ne povedeš, tako će biti i točka. I majka je rekla Arhelaju: „Ovaj me zbilja živcira. Dolje s njim!” O baš si mi poslao krasan dar! Prava divota – pih, tričarije!”

To je primjer popularnog govornog jezika, ali ga nismo citirali samo zbog njegova neuglađenog izraza i sadržaja. Tu se nalaze dvije rečenice koje se u sličnom značenju pojavljuju i u Novom zavjetu. Dječak izjavljuje da postoji dobar razlog za njegov odlazak u Aleksandriju. Čak se i njegova majka potužila: „Ovaj me zbilja živcira (uzbuđuje, uzrujava)” – ἀναστατοῖ με.

Sjećate li se kojim su riječima opisali dolazak Pavla i Sile u Solun? Dj 17,6

„Došli su ovamo i oni koji su uzbunili sav svijet!” – οἱ τὴν οἰκουμένην ἀναστατώσαντες

To je, dakle, ista riječ čije značenje u Novom zavjetu osvjetljava pismo iz svakodnevnog života.

Vratimo se opet pismu toga neotesanog dječaka. Podsjeća li vas rečenica „dolje s njim” – ἄρον αὐτόν, na sličan uzvik u Novom zavjetu? Taj isti izraz koji se u ovom pismu odnosi na dječaka potekao je i iz onih grubih i promuklih grla na Veliki Petak: Iv, 19,15

„Ukloni! Ukloni! Raspni ga!”

ἄρον, ἄρον, σταύρωσον αὐτόν

Ovo su bile ilustracije bliske i žive veze između jezika Novog zavjeta i jezika svakidašnjeg života. Novozavjetne riječi i izrazi time dobivaju svježinu i stvarnost, jer nas često naša prisnost i familijarnost s biblijskim jezikom sprječava da vidimo njegovo puno značenje. Ali kad i u običnoj, svakodnevnoj upotrebi pronađemo riječi i izraze kojima smo dosad pripisivali samo neko „vjersko” značenje, možemo jasnije uvidjeti njihovu dublju primjenu. Piscima Novog zavjeta i jest najviše bilo do toga da ih ljudi razumiju, pa nisu ni pokušavali pisati nekim izvještačenim književnim jezikom. Kao što su i sami pripadali puku, takvim su i jezikom pisali o Onome koga je običan narod rado slušao.⁸

⁸ J. H. MOULTON – G. MILLIGAN, *The Vocabulary of the Greek Testament*, 16.

PISANJE MALIH SLOVA

8. Već ste možda primijetili da se neka slova pišu na liniji, a neka djelomično ispod, a neka djelomično iznad linije. Najprije ćemo naučiti ona koja ostaju na liniji.

Što se tiče tehnike pisanja, najbolje je početi pisati slovo na mjestu koje označuje slovo „s” u smjeru strelica. Gotovo se sva slova mogu napisati bez dizanja olovke s papira, u jednom potezu, pa tako treba i raditi.

Evo 11 slova koja ostaju na liniji a jednako su široka kao i visoka (npr. kao naše a, c, e itd).

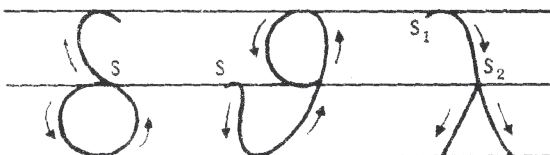
Vježbaj najprije pisanje tih slova dok ih ne svladaš. Sada napiši ove riječi iz Iv 3,16 malim slovima: O, TON, YION, INA, O ΠΙΣΤΕΥΩΝ, AYTON, AIΩNION

9. Jeste li već uočili u riječima υιον, πιστευων i αυτου da se slova υ i v slično pišu, pa može lako doći do zabune. Zabuna će dovesti i do pogriješke, jer npr. υιον i υiov dva su različita padeža. Tako je razlika u značenju velika iako je u pisanju mala. Slovo υ piše se sa zaobljenim dnom, a slovo v sa šiljatim. U popisu riječi koje slijede prepisite sve one koje završavaju sa slovom v: αυτου, πιστευων, πιστευειν, αιωνιου, υιου, τυπου

10. U popisu riječi koje slijede prepisite one koje završavaju sa slovom υ: πιστευου, ακουων, τυπον, αυτου, ακουειν

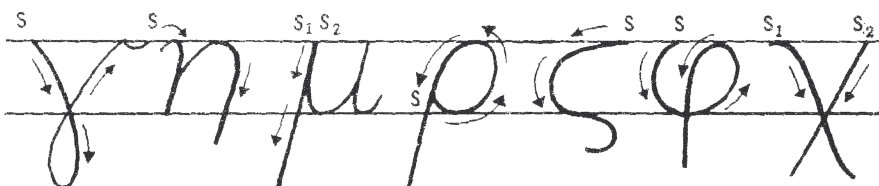
Jeste li stekli sigurnost u pisanju prethodnih slova? Ako niste, uvježbajte prije nego što odete dalje.

11. Ova tri slova također počivaju na liniji, ali su viša od prethodnih slova.

Kako se zovu ova slova? Napišite ih i izgovorite. Prepišite i pročitajte ove riječi: ΟΘΕΝ, ΔΙΑ, ΑΛΛΑ

12. Sedam grčkih slova počivaju na liniji pisanja, ali se spuštaju ispod linije, a ne idu iznad nje.

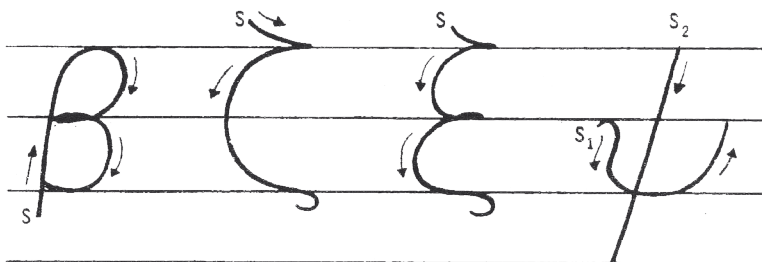
Kako se zovu ova slova? Vježbajte ih pisati.

Sad već možete prepisati čitav redak Iv 3,16 (Κατα Ιωαννην) osim jedne riječi. Koja je to riječ?

13. Jeste li primijetili da se slovo *sigma* piše na dva načina: σ i ς. Kad se nalazi na kraju riječi, piše se ς inače uvijek σ. (σος, νοος)

Prepišite malim slovima ove riječi: ΠΙΣΤΙΣ, ΣΥΝΤΑΣΣΕΙΣ, ΣΥΝΕΤΟΣ

14. Četiri grčka mala slova pružaju se i iznad i ispod linije pisanja.

Kako se zovu ova slova? Vježbajte pisanje.

Napišite ove riječi i izgovorite: ΒΙΑΖΩ, ΞΥΛΟΝ, ΞΕΝΙΩ, ΨΥΧΗ, ΨΕΥΔΟΣ

Između kojih slova se nalaze Ξ i Ψ u alfabetu?

15. Sad smo savladali pisanje svih malih slova (minuskula). Dalje slijedi utvrđivanje tehnike pisanja i alfabetskog reda. Složite ove riječi po redu u alfabetu i izgovorite:

χαρις, ισχυω, ψηφιζω, αναθημα, λογος, σαρξ, δεχομαι, ραββι, γινωσκω, φιλοσοφος, ολος, νομος, υπερ, μεσος, παρακλητος, ανθρωπος, βασιλευς

16. Potražite u rječniku značenje ovih riječi:

1. κυριος 2. ανθρωπος 3. αδελφος 4. γινωσκω 5. θεος 6. λογος 7. ακουω
8. πιστευω 9. τεκνον 10. λεγω

17. Evo nekoliko hrvatskih riječi pisanih grčkim slovima: μιλοστ, Γοσποδ, βρατ, ζνατι, ζακον, Βογ, πρεδατι, γλεδατι

Napišite ih latinicom.

18. Isus kaže da će biti *χαρα* na nebu nad jednim *αμαρτωλος* koji se kaje.

Potražite značenje grčkih riječi u rječniku. Dolazi li riječ *χαρα* ispred riječi *αμαρτωλος* u rječniku ili iza?

19. I što će koristiti čovjeku ako zadobije čitav *κοσμος* a izgubi svoju *ψυχη*?

Potražite značenje grčkih riječi. Nalazi li se *κοσμος* ispred ili iza riječi *ψυχη* u rječniku?

20. Napišite grčkim slovima ove poznate riječi grčkog podrijetla: drama, nektar, kanōn, paralysis, mētrópolis, iris, diplōma, dogma, akropolis, atlas.

21. Napišite latinicom ove grčke riječi kojima je značenje poznato: ασθημα, φαντασια, υποθεσις, αυτοματον, χαρακτηρ, αναθημα, παθος, ιδεα, ορχηστρα, διαγνωσις, καταστροφη.

ἀνάθημα – *zanimljiva riječ*. Prvobitno ona je značila „nešto žrtvovano ili posvećeno”. U Novom zavjetu ta je riječ poprimila značenje „prokleta”, jer su se takvim *smatrale poganske zavjetne žrtve*.

DIOBA GRČKIH GLASOVA

22. Pogledajte još jedanput popis svih grčkih slova koja predstavljaju grčke glasove. Kao i u našem jeziku, glasovi se dijele na suglasnike (konsonante) i samoglasnike (vokale).

Za vježbu napravite popis suglasnika i samoglasnika. U čemu se grčki samoglasnici razlikuju od hrvatskih?

23. Osim samoglasnika i suglasnika postoje još i dvoglasnici (diftonzi). Spoj dvaju samoglasnika koji se zajedno izgovaraju čini dvoglas.

U grčkom postoje ovi dvoglasnici: αι, ει, οι, υι, αυ, ευ, ου, ηυ, ωυ

Koji su dvoglasnici od ovih parova slova:

ου, μο, οι, αλ, αυ, αι, σι, ωζ, ευ

Podcrtajte dvoglasnike u ovim riječima: πιστευειν, αινεω, λεγει, υιος, οικος

24. Svi se grčki dvoglasnici čitaju onako kako su napisani, osim ου, koji se izgovara kao u.

Pročitajte ove riječi i podcrtajte dvoglasnike:

εξουσια, ακουειν, ουρανος, οικου, Ιησους

25. Evo nekoliko grčkih riječi koje sadrže dvoglasnike.

ερμηνευτικος, ναυτικος, οικουμενη, φαρισαιος, ευχαριστω

Pročitajte i podcrtajte dvoglasnike. Prepoznajete li kako glase te iste riječi na hrvatskome jeziku?

26. Usporedite ove parove grčkih riječi:

δαμμονιον – δια, ιερων – λεγει, Ιωαννες – οιδεν

Prepišite one koje sadrže dvoglasnike.

27. Uzmite sada grčki Novi zavjet i pronađite Iv 3,16 u tekstu. Prebrojte sve dvoglasnike.

28. Od grčke riječi εὐαγγελίζομαι potječe i naša riječ „evangelizirati”. Obadvije se gotovo jednako izgovaraju jer se u grčkom γ ispred γ, κ, χ, ξ izgovara kao hrvatsko n ispred g i k (npr. Anka).

Pročitajte ove riječi: εὐαγγέλιον, ἐξενεγκεῖν, ἀγγελος, συγχρῶνται.

PRAVOPIISNI ZNAKOVI

a) Iota subscriptum

29. Otvorite ponovno Iv 3,16 u grčkom Novom zavjetu. Pročitajte i pronađite riječ εχῆ. Kakva je razlika u završnim slovima između riječi εχῆ i μη?

Premda na prvi pogled ne izgleda tako, i ova riječ sadrži dvoglasnik.

η = ηι – jota, umjesto da stoji uz η, potpisuje se pod η, pa se zato zove iota subscriptum (lat. za jota supskriptum). To je nepravi dvoglasnik, jer se u izgovoru ne čuje ηι već samo η. Iota subscriptum može doći i uz ostale duge samoglasnike tj. α i ω. Npr. λογῶ, ἀγαπῆ, Μαριᾶ.

Ako se ne razlikuje po izgovoru, zašto je uopće potrebno uočiti iota subscriptum? Razlika je opet veća u značenju nego u pisanju. Μαριᾶ i Μαριᾶ dva su padeža (nominativ i dativ – Marija i Mariji).

Koliko iota subscriptum nalazite u Iv 3,16?

Prepišite sve riječi iz Iv 3,16.17 koje sadrže iota subscriptum.

b) Tih i oštri hak

30. Čitajući tekst Iv 3,16 u grčkom Novom zavjetu, mogli ste primijetiti još neke pravopisne znakove. Pogledajte pobliže sve riječi koje počinju sa samoglasnikom ili dvoglasnikom. Što primjećujete? Npr., nakon ἠγαπησεν slijedi riječ ὁ.

Znak iznad svakog početnog samoglasnika i suglasnika ρ u riječi (ako se piše malim slovom, a pred njim ako je veliko slovo, npr. Ἰησους) naziva se HAK.

ˊ i ˋ dva su različita haka, a pišu se kao dvije male polukružnice u različitim smjerovima.

ˊ – oštri (spiritus asper), ˋ – tihi (spiritus lenis).

Razlika se sastoji se u tome što se oštri hak čita kao *h*, npr. ὁ se čita kao *ho*. Tihi hak uopće se ne izgovara, tako da se ἠγαπησεν čita *egapesen*.

Postoje riječi koje se samo po hakovima razlikuju, a značenje im je posve različito.

Npr. οὐ	=	ne	οὐ	=	gdje
ἐν	=	u	ἐν	=	jedno
ἐξω	=	vani,	ἐξω	=	imat ću
		napolje			

Na primjerima kao što su οὐ i οὐ možete vidjeti da se hakovi pišu iznad drugog člana dvoglasnika. Npr., prva riječ u Iv 3,16. Prepišite je. Potražite sad sve riječi u Iv 3,16 koje počinju samoglasnikom i poredajte ih u dva stupca već prema tome imaju li oštri ili tihi hak.

31. Koje su hrvatske riječi predstavljene grčkim slovima ιστορια, ὄκω, ἔρετικ, οὐχῶ, ὄδατι, ὄπρεμα

32. Podcrtajte dvoglasnike i zaokružite hakove pošto naglas pročitate i prepišete ovaj redak:

λεγει αὐτῷ ὁ Ἰησους, ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδος, ἡ ἀληθεια και ἡ ζωη.

Koja riječ ima iota subscriptum?

33. Sigurno su vam poznata ova biblijska imena. Prepišite ih na latinici pošto ih naglas pročitate: Ααρων, Αβελ, Αβρααμ, Αγαβος, Αγαρ, Αγριππας, Αδαμ, Ακυλας, Ἡλιας, Ἡρωδης, Ἡσαν, Θεοφιλος

c) Naglasak

34. Još ste nešto primijetili čitajući tekst. To su znakovi za naglašavanje riječi. Gotovo svaka riječ ima obilježen naglasak. Postoje tri vrste naglasaka:

akut (oštri)   ´
circumfleks (zavinuti)   ~
gravis (teški)   `

Napišite kakav naglasak imaju ove riječi:

- 1) τίς   2) δὲ   3) νῦν   4) εἶς   5) γὰρ   6) θεός
 7) καί   8) μεσίτης   9) θεοῦ   10) ἀνθρώπων   11) ἄνθρωπος   12) Ἰησοῦς

Kao što vidite iz primjera εἶς ἀνθρώπων u kombinaciji s hakovima, naglasci se pišu ili iznad haka (cirkumfleks) ili desno uz hak (akut).

Na koje se vrste glasova stavljaju naglasci?

35. Naglasci dolaze na jedan od tri posljednja sloga u riječi prema određenim pravilima koja se nalaze u dodatku ove vježbe. Za čitanje Novog zavjeta na grčkom potrebno je uočiti mjesto naglasaka u riječi da bi se moglo u izgovoru pravilno naglašavati. Stavljanje naglasaka dio je pravilnog pisanja riječi. Postoje riječi koje se samo po naglasku razlikuju iako im je značenje različito. Npr.

τίς	=	tko?	τις	=	netko
ὅ	=	koje, što	ὅ	=	određeni član

Osim toga, jedna riječ ne mora uvijek imati naglasak na istom slogu npr.

ἀπόστολος	=	apostol (nominativ j.)
ἀποστόλους	=	apostole (akuzativ m.)

Pravila potanko određuju mjesto gdje će doći naglasak, i tko se god posebno zanima, može samostalno svladati ta pravila. Za ovaj studij dovoljno je znati da pravila postoje, i za pravilno naglašavanje riječi potrebno je uočiti mjesto naglasaka. A pri pisanju treba riječ ispravno prepisati s naglaskom i ostalim pravopisnim znakovima.

Iz Iv 3,16 poredajte sve riječi u tri stupca po vrsti naglasaka i naglasite svaku riječ pravilno u izgovoru. Također poredajte ih u tri stupca po tome na kojem slogu stoji naglasak, npr. jedan stupac za sve riječi kojima je posljednji slog naglašen (npr. ζῶή), drugi za pretposljednji naglašen slog (npr. ἀποστόλους), treći za treći slog od kraja (npr. ἀπόστολος).

Kao i u našem jeziku, dioba riječi na slogove ravna se po samoglasnicima ili dvoglasnicima. Npr. ἀπόστολος je četverosložna riječ, πιστεύων trosložna, κόσμος dvosložna, a πᾶς je jednosložna.

36. Hak i gravis poziciono se isključuju. Zašto?

37. Ove se ličnosti pojavljuju u grčkim legendama. Pročitajte naglas s ispravnim naglaskom pa prepisite na latinici: Ποσειδῶν, Ζεὺς, Κύκλωψ, Δημήτηρ, Ἀφροδίτη, Ἄρης, Ἀθήνη, Ὀδυσσεύς, Προμηθεύς, Ἡρακλῆς, Ἀγαμέμνων, Ἀνδρομάχη, Ἡλέκτρα, Ἥκτωρ

d) Interpunkcija

38. Na kraju pravopisnih znakova upoznajmo se sa znakovima interpunkcije. Zarez i točka ne razlikuju se u upotrebi od hrvatskog jezika. Znak za dvotočje i točku-zarez jest točka iznad retka (•), a za upitnik je točka i zarez (;). Ti znakovi ne nalaze se u najstarijim rukopisima Novog zavjeta, jer se u njima riječi nalaze napisane jedna do druge velikim slovima. Tek od 6. stoljeća počinju se pojavljivati u rukopisima, a upitnik tek od 9. stoljeća.

Pročitajte Iv 2,4 u grčkom Novom zavjetu (καὶ λέγει αὐτῇ...). Napravite popis znakova interpunkcije i njihovih značenja. Usporedite ova dva prijevoda:

Isus joj reče: što je meni do tebe, ženo? Još nije došao moj čas. (Karadžić-Rešetar)

„Što hoćeš ti od mene, ženo? – odvrati joj Isus. – Zar moj čas nije već došao?” (Rupčić ZB)

U čemu je razlika? Kakav je razlog za razliku i važnost za tumačenje?

39. Pročitajte naglas Iv 3,16. Pazite na izgovor slova, hakova, naglasaka i interpunkciju.

40. Prepišite malim slovima i pročitajte 1 Pt 3,19-20. Početne riječi su ἐν ᾧ. U ovome se tekstu nalaze sva slova grčkog alfabeta.

41. Pronađite iz tih redaka ove riječi u rječniku i napišite značenje:

φυλακή, πνεῦμα, πορεύομαι, κηρύσσω, ἀπεκδέχομαι, μακροθυμία, ἡμέρα, ὀλίγος, διασώζω, ὕδωρ

DODATAK

NAGLASAK

Opća pravila

1. Akut može stajati na posljednjem, pretposljednem i trećem slogu od kraja (μαθητής, πιστεύων, διδάσκαλος).
2. Cirkumfleks može stajati na posljednjem i pretposljednem slogu (μονογενῆ, πνεῦμα).

3. Gravis može stajati samo na posljednjem slogu (θεός...).
4. Cirkumfleks može stajati samo na dugom samoglasniku ili na dvoglasniku (πῶς, ἰδεῖν).
5. U tekstu se akut mijenja u gravis ako se nalazi na posljednjem slogu, i to onda ako tu riječ ne slijedi neki znak interpunkcije (τὸν υἱὸν...).
6. Akut može stajati na trećem slogu od kraja samo ako je samoglasnik posljednjega sloga kratak (ἄνθρωπος).
7. Ako je posljednji slog dug, onda treći slog od kraja ne može imati naglasak, a akut prelazi na pretposljednji slog (ἀνθρώπου).
8. Cirkumfleks može stajati na pretposljednjem slogu samo ako je samoglasnik posljednjeg sloga kratak (ὕψωθῆναι).
9. Svi dugi samoglasnici i dvoglasnici dugi su, ali krajnji οι i αι smatraju se kratkima za naglašavanje (ἄνθρωποι).

Pravila za glagole

10. Glagolski oblici imaju povratni akcent, tj. naglasak se stavlja *što dalje* od kraja prema početku riječi, koliko dopuštaju opća pravila (λύομαι λύη, λύεται, λύομεθα, λύεσθε, λύονται).

Pravila za imenice

11. Naglasak ostaje *što duže* na istom slogu kao u nominativu jednine, ako to opća pravila dopuštaju. Naglasak u nominativu jednine (osnovni ili rječnički oblik) mora se za svaku riječ naučiti napamet (ἄνθρωπος, ἄνθρωπον, ἀνθρώπω, ἀνθρώπου).

12. Naglašeni dugi nastavak u genitivu i dativu mora imati cirkumfleks (δοξῆς, δοξῆ).

13. Genitivi množine A-deklinacije uvijek imaju cirkumfleks na posljednjem slogu (δοξῶν).

14. Jednosložne (u nominativu) riječi treće deklinacije imaju naglasak na posljednjem slogu u genitivu i dativu (φωτός, φωτί).

„Opće je pravilo da svaka riječ treba da ima svoj akcent i da nijedna riječ nema više od jednog akcenta. Izuzetak od toga su proklitike, riječi bez svog

akcenta (ὁ, εἰς, οὐ), i enklitike (τις, εἶμι, μου), riječi koje se akcentski naslanjaju na riječ pred sobom i čine s njom naglasnu cjelinu.⁹

Ova su pravila pregledno prikazana u sljedećoj tablici:¹⁰

Naglašeni 3. od kraja	Naglašeni Pretposljednji	Naglašeni Posljednji	
ἄνθρωπος	Dug pretposljed = ~ δοῦλος Kratak pretposlj = ' λόγος	' ili ` υἱός ili υἱός	Kratak posljednji
Nikakav naglasak moguć	Dug pretposlj = ' δούλου Kratak posljednji = ' λόγου	' ili ` ili ~ πολλή πολλή πολλῆς	Dug posljednji

⁹ Z. DUKAT, Gramatika grčkog jezika, 8.

¹⁰ Preuzeto iz: J. A. HEWETT, *New Testament Greek*, 5.